

De schoolweging begrepen

Inzichten voor schoolleiders
en bestuurders in het primair
onderwijs

1. Hoe duid ik mijn schoolweging?
2. Wat zegt de schoolweging over het onderwijs?
3. Hoe duid ik mijn spreidingsgetal?
4. Wat zegt het spreidingsgetal over het onderwijs?

Klaar voor de start!

Onlangs heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de schoolweging van elke basisschool in Nederland gepubliceerd. Dit gegeven wordt betrokken in het nieuwe onderwijsresultatenmodel voor het basisonderwijs dat de Inspectie van het Onderwijs momenteel ontwikkelt. In het schooljaar 2020-2021 wordt het model ingevoerd. Dat duurt dus nog even.

Om je alvast voor te bereiden op de komst van het nieuwe onderwijsresultatenmodel, is het verwerven van kennis over de schoolweging en het daarbij horende spreidingsgetal een eerste stap. Met deze publicatie wil ik daaraan een bijdrage leveren. Beide getallen geven ons namelijk informatie over de opbouw van de leerlingpopulatie en het onderwijs in de school.

Deze publicatie is opgebouwd volgens de vier vragen die je op het titelblad aantreft. De hoofdstukken 1 en 3 gaan over de schoolweging en het spreidingsgetal: wat zijn dit voor getallen en hoe kun je ze interpreteren? De hoofdstukken 2 en 4 gaan over de betekenis van beide getallen voor het onderwijsbeleid. Omdat het onderwijsresultatenmodel nog niet gereed is, heb ik een uitleidend hoofdstuk met kritische noten en een eindboodschap achterwege gelaten – natuurlijk tref je wel een colofon aan. Hoofdstuk 4 heeft daarentegen wel een mooi eindpunt: de matrix voor passend onderwijs in Nederlandse basisscholen waaraan je je eigen beleid kunt spiegelen.

De inhoud van deze publicatie zal voor velen ‘nieuwe kost’ zijn. Bij voorbaat ga ik ervan uit dat je basiskennis hebt over referentieniveaus, schoolambities, opbrengstgericht werken, passend onderwijs en dat je kunt rekenen, grafieken kunt aflezen en zelfs kunt tekenen ... ;). Vervolgens is het dan mijn taak om de inhoud zo helder mogelijk, en voorzien van de juiste afbeeldingen, over het voetlicht te brengen. ‘Studerend lezen’ is de juiste aanpak, vanuit het idee dat leren betekent: straks iets weten dat je nu nog niet weet.

O ja, vergeet niet de schoolweging en het spreidingsgetal van je eigen school bij de hand te houden. Je kunt ze vinden in het downloadbare Excelbestand op de website van het CBS.

Mocht je er na het lezen van deze publicatie nog steeds niet goed uitkomen, aarzel dan niet om contact op te nemen! Zie het colofon voor de contactmogelijkheden.

Hoofdstuk 1

Hoe duid ik mijn schoolweging?

De Inspectie van het Onderwijs gaat de eindopbrengsten van basisscholen op een andere manier wegen. Het huidige systeem met de leerlinggewichten voldoet om allerlei redenen niet meer. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft de opdracht gekregen om een nieuwe weging te ontwikkelen. Dat is het CBS goed gelukt, want de ontwikkelde schoolweging voorspelt met grote zekerheid op schoolniveau de te verwachten onderwijsscores voor rekenen, taalverzorging en lezen aan het einde van groep 8 (lees: de eindopbrengsten). Als het CBS van alle leerlingen in een school hiervoor de juiste gegevens verzamelt en door een formule haalt, ontstaat een getotaliseerd en gemiddeld getal: de schoolweging.

Vijf omgevingskenmerken

De schoolweging wordt berekend aan de hand van vijf omgevingskenmerken: het opleidingsniveau van de ouders, het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school, het land van herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland en of de ouders in de schuldsanering zitten. In samenhang voorspellen ze de eindopbrengsten. Zoals je leest, hebben de vijf kenmerken betrekking op het gezin; er zit geen enkel leerlingkenmerk bij. Het in aanleg aanwezige deel van de intelligentie – dus niet het verworven deel – is wel bij de ontwikkeling van de schoolweging betrokken geweest en het bleek een niet onbelangrijk deel van de eindopbrengsten te voorspellen. Het is uit de schoolweging weggelaten omdat intelligentiegegevens niet standaard bij alle leerlingen in Nederland worden verzameld.

Een schoolkenmerk

Er is ook een schoolkenmerk in de weging meegenomen. Dit schoolkenmerk is ‘verpakt’ in wat je in eerste instantie leest als een gezinskenmerk, namelijk: het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school. Dat zit zo. De eindopbrengsten van leerlingen worden mede beïnvloed door de verwachtingen die leerkrachten van het presteren van hun leerlingen hebben. Het blijkt dat leerkrachten vaker de leerdoelen naar beneden bijstellen in scholen die bezocht worden door leerlingen van lager opgeleide ouders; andersom werkt dat ook zo. Tijdens het onderzoek naar de schoolweging heeft het CBS gezocht naar een

manier om het verwachtingspatroon te meten. Net als bij de intelligentie wordt dit gegeven niet systematisch bij leerkrachten verzameld. Het CBS heeft daarom binnen de beschikbare datasets gezocht naar een maat die het verwachtingspatroon binnen een school representeert; dit blijkt het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school te zijn.

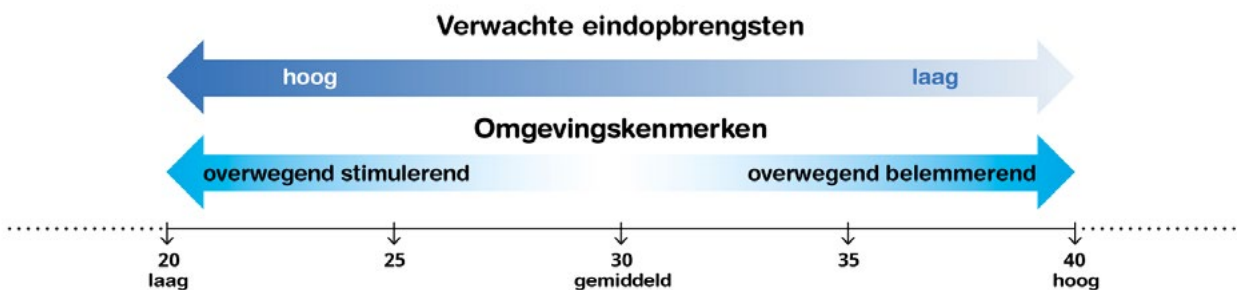
Niet individueel

De schoolweging bestaat dus uit vier gezinskenmerken en een schoolkenmerk. Ik neem ze samen onder de noemer 'omgevingskenmerken'. Deze vijf kenmerken zijn niet te gebruiken bij het voorspellen van de eindopbrengsten van individuele leerlingen. Daarvoor zijn de verschillen tussen individuen te groot. Je kent vast wel een leerling van twee ouders die een mbo-opleiding hebben genoten en die zeer hoge leeropbrengsten behaalt. De schoolweging is een getal dat geldt in zijn algemeenheid, dus als je over groepen leerlingen spreekt. De individuele verschillen vallen dan tegen elkaar weg. Hoe groter de groep leerlingen is waarover de schoolweging is berekend, hoe beter dit getal doet wat het moet doen: de eindopbrengsten voorspellen. Voor alle scholen met een leerlingaantal van minimaal 40 leerlingen is de schoolweging een betrouwbaar getal.

Schaal schoolweging

Voor de schoolweging wordt gebruikgemaakt van een schaal die loopt van 20 tot 40. In afbeelding 1 is deze schaal weergegeven. De vijf omgevingskenmerken en de te verwachten eindopbrengsten zijn aan beide uiteinden van de schaal elkaars uitersten. Het gemiddelde van 30 is het omslagpunt. Je interpreteert de schoolweging als volgt. Hoe hoger de schoolweging, hoe lager de te verwachten eindopbrengsten. In een school met een hoge(re) schoolweging zijn de vijf omgevingskenmerken overwegend belemmerend voor een (gemiddelde) schoolse ontwikkeling. Hoe lager de schoolweging, hoe hoger de te verwachten eindopbrengsten. In een school met een lage(re) schoolweging zijn de vijf omgevingskenmerken overwegend stimulerend voor een (gemiddelde) schoolse ontwikkeling.

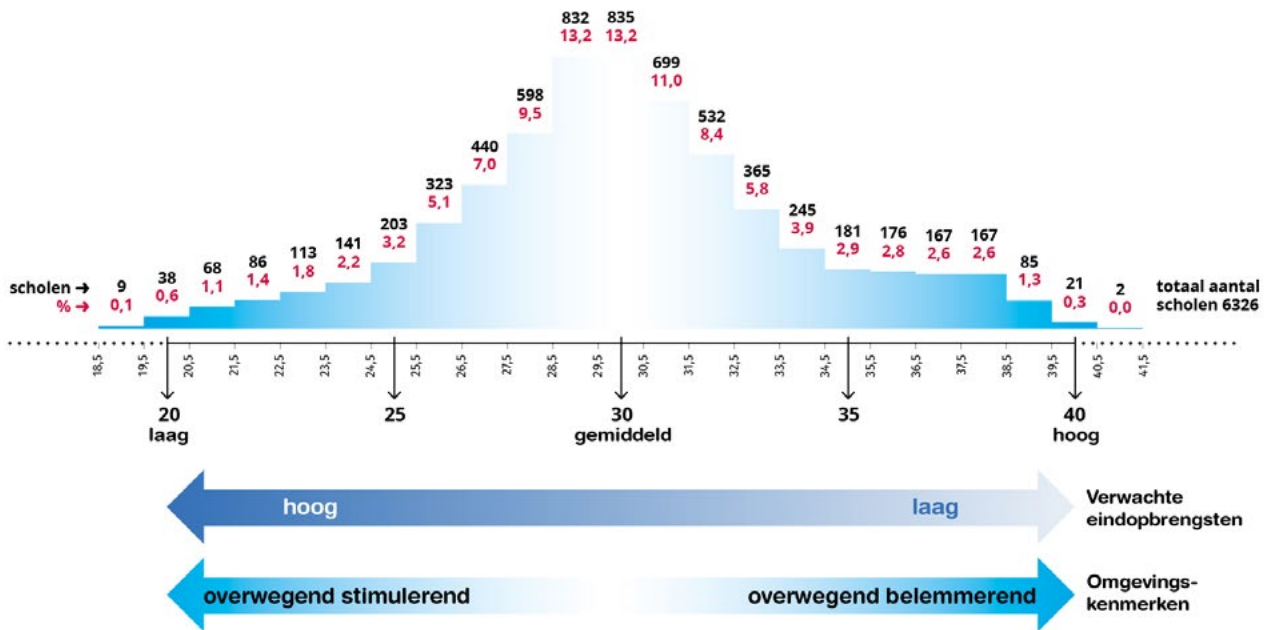
Afbeelding 1 De schaal van de schoolweging

Frequentieverdeling

Afbeelding 2 toont de frequentieverdeling van de schoolwegingen van ruim 6.300 basisscholen die door het CBS zijn berekend op de teldatum 1 oktober 2018. Horizontaal zie je de schaal van de schoolweging, telkens verdeeld in klassen van 1 punt. Een klein aantal scholen heeft een schoolweging die buiten de schaal valt (lager dan 20 en hoger dan 40). Boven elke kolom staat het aantal scholen dat in de betreffende klasse valt en welk percentage dit aantal van het totaal is. De frequentieverdeling maakt duidelijk waar jouw eigen schoolweging zich bevindt ten opzichte van die van andere basisscholen in Nederland.

Afbeelding 2 De frequentieverdeling van de schoolwegingen in Nederland per 1 oktober 2018

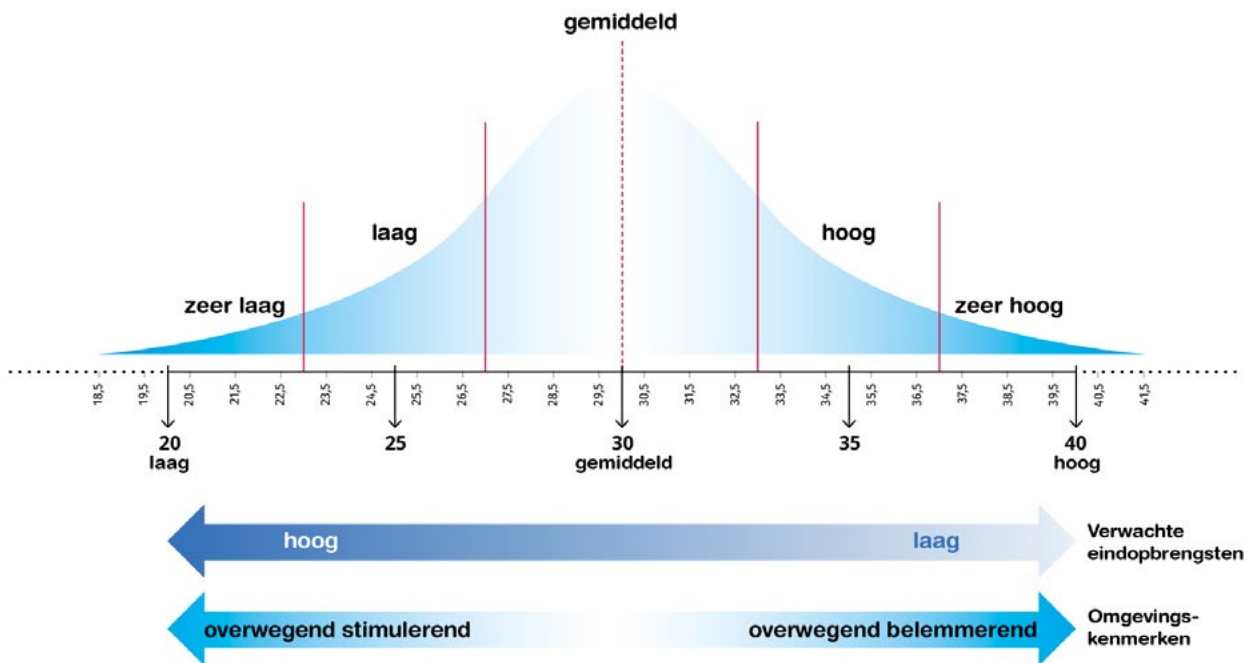
Schoolweging: gemiddeld, laag of hoog?

Met de getoonde frequentieverdeling in afbeelding 2 kun je weliswaar de positie van jouw leerlingpopulatie bepalen ten opzichte van de andere leerlingpopulaties in Nederlandse basisscholen, maar zou je die als gemiddeld, laag of hoog moeten labelen? De 1-puntsbrede klassen bieden wat dat aangaat geen oplossing. Daarvoor zal de schaal moeten worden verdeeld en gelabeld. Ik heb gemeend om je houvast te moeten bieden bij de duiding van je schoolweging door dit zelf te doen. Zie mijn verdeling met labels als een (voorlopig) hulpmiddel; wellicht zal de Inspectie van het Onderwijs zelf ook nog met een (andere) indeling met labels komen.

Vijf labels

In afbeelding 3 kun je zien dat ik de schaal in vijf stukken heb verdeeld. De grenzen zijn op de schaal aangegeven. Het middelste stuk beslaat ongeveer zestig procent van alle schoolwegingen en is gelabeld als ‘gemiddeld’. De linkerzijde van het gemiddelde is verdeeld in ‘laag’ (ongeveer 15 procent) en ‘zeer laag’ (ongeveer 5 procent). Dezelfde percentagegroepen gelden ook aan de rechterzijde. Daarbij horen de labels ‘hoog’ en ‘zeer hoog’. Afbeelding 3 maakt duidelijk tot welke groep jouw eigen schoolweging behoort.

Afbeelding 3 De schoolweging: zeer laag, laag, gemiddeld, hoog naar zeer hoog

Hoofdstuk 2

Wat zegt de schoolweging over het onderwijs?

Interessanter dan het getal van de schoolweging is de betekenis ervan voor het onderwijs aan de leerlingpopulatie. Deze betekenis bestaat uit twee dimensies: het realiseren van opbrengsten en het realiseren van passend onderwijs. Beide dimensies gaan hand in hand. Het beste bewijs hiervoor is de volgende vraag en het antwoord dat erop volgt: waartoe maak ik het onderwijs passend? Natuurlijk om een opbrengst te gaan bereiken! Het opbrengstdoel vormt dus het kader waarbinnen je het onderwijs passend maakt.

Referentieniveaus

Om bij de opbrengsten te blijven, in het schooljaar 2020-2021 gaat de Inspectie van het Onderwijs de schoolwegingen koppelen aan de minimale percentages leerlingen die eind groep 8 aan de referentieniveaus 1S voor rekenen en 2F voor taalverzorging en lezen moeten voldoen. Deze percentages worden de signaleringswaarden genoemd. Om schommelingen per leerjaar op te vangen, kijkt de Inspectie niet telkens naar één schooljaar, maar naar de eindopbrengsten van drie opeenvolgende schooljaren samen. Liggen de eindopbrengsten voor een van de referentieniveaus onder de signaleringswaarden, dan is de basiskwaliteit van een school waarschijnlijk niet op orde en zal de Inspectie in actie komen. De referentieniveaus 1F voor rekenen, taalverzorging en lezen moeten in principe door alle leerlingen aan het einde van groep 8 worden bereikt.

Schoolambities

De signaleringswaarden zijn feitelijk ondergrenzen en als zodanig zijn ze niet geschikt om te worden vertaald naar schoolambities (de opbrengsten die je in alle leerjaren nastreeft). Als de schoolambities hierop gebaseerd zijn, ga je namelijk sturen op het minimaal noodzakelijke en dat is verre van wenselijk. Sterker nog: dan ligt verwaarlozing op de loer. Met vrijwel elke leerlingpopulatie is het mogelijk om boven de signaleringswaarden uit te komen. Het doel om 'alles uit een leerling te halen wat erin zit' kan het beste gerealiseerd worden door het stellen van hoge, maar bereikbare schoolambities (en die liggen dus boven de signaleringswaarden).

Cyclisch werken

Het sturen op de schoolambities doe je door een cyclisch proces van planmatig handelen op school- en groepsniveau uit te voeren en dit inhoudelijk naar een hoger niveau te brengen. Een onmisbaar onderdeel van dit proces is de halfjaarlijkse schoolbespreking waar alle teamleden bij betrokken zijn en waarin in gezamenlijkheid het school- en groepsbeleid wordt geëvalueerd, geanalyseerd en gepland. Inhoudelijk zou het telkens moeten gaan over de vraag: hoe kunnen we ervoor zorgen dat zoveel mogelijk leerlingen de leerdoelen uit de leerlijnen beter onthouden, beter begrijpen en beter toepassen? Want: hoe meer leerlingen beter door deze trits heen worden geleid, hoe hoger de opbrengsten zullen zijn.

Leerstofjaarklassensysteem

De tweede dimensie betreft het realiseren van passend onderwijs. Hoe verder een schoolweging zich van het gemiddelde af bevindt, hoe groter de uitdaging wordt om het onderwijs passend te maken. De leerlingpopulaties in deze scholen wijken namelijk het meest af van wat in Nederland als het gemiddelde wordt gezien. Op de groep 'gemiddelde' leerlingen en de schil van leerlingen daaromheen, is al sinds jaar en dag het leerstofjaarklassensysteem gebaseerd dat vrijwel overal wordt toegepast. Dit systeem is het schoolorganisatiemodel waarin met alle leerlingen in acht leerjaren via één leerlijn en één onderwijsprogramma dezelfde eindopbrengsten worden nagestreefd. Met een schoolweging van rond de 30 zal dit (min of meer) gestandaardiseerde onderwijsprogramma veel beter passen dan in het geval van een schoolweging richting de 20 of richting de 40.

Drieslag: basis, verrijkt, intensief

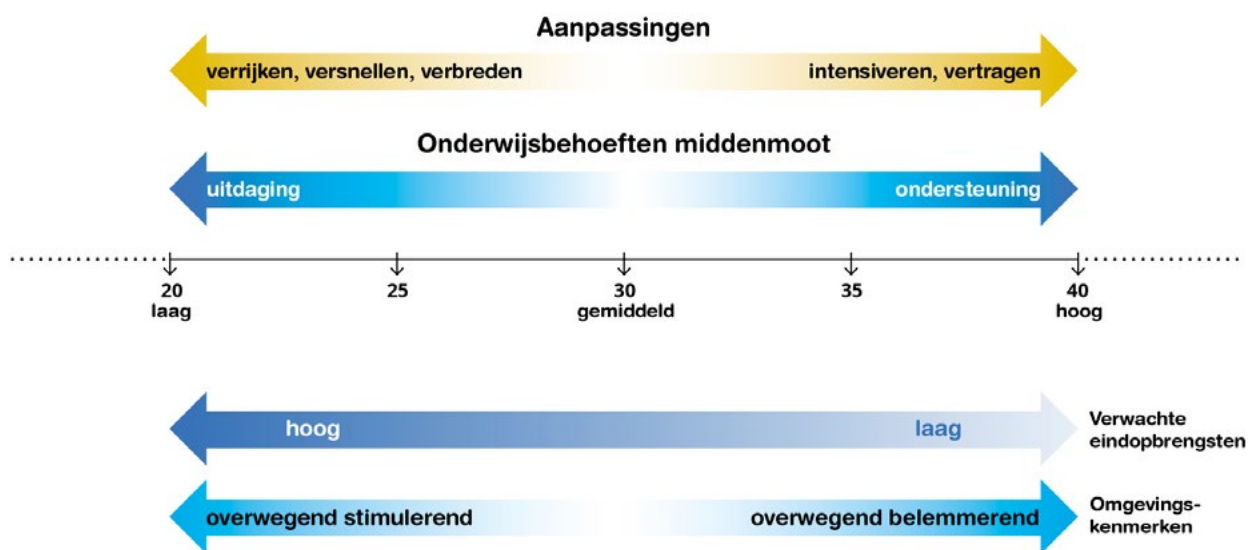
Om binnen het leerstofjaarklassensysteem tegemoet te komen aan verschillen tussen leerlingen, schrijven veel methodes een drieslag in het handelen van leerkrachten voor. Dit betekent dat er tijdens de lessen gelijktijdig drie aanpakken worden toegepast: een basisaanpak voor alle leerlingen met daarop twee variaties, een verrijkte en een intensieve aanpak. De verrijkte aanpak is bedoeld voor leerlingen die de leerdoelen snel oppakken, de intensieve aanpak is voor leerlingen die de leerdoelen langzamer oppakken. Deze drieslag voldoet voor scholen met een gemiddelde schoolweging. Hoe verder de schoolweging zich van het gemiddelde af bevindt, hoe minder de drieslag passend is op de leerlingpopulatie.

Middenmoot

In een school met een schoolweging richting de 40 zullen leerkrachten ervaren dat de landelijke basisaanpak voor veel leerlingen te moeilijk is, met als gevolg dat veel leerlingen een intensieve aanpak zullen ontvangen. In het geval van een schoolweging richting de 20 zullen leerkrachten het tegenovergestelde ervaren: de landelijke basisaanpak is te makkelijk en veel leerlingen zullen een verrijkte aanpak ontvangen. In beide gevallen is het 'dweilen met de kraan open', want de basisaanpak is niet passend gemaakt op de middenmoot van de leerlingpopulatie. De middenmoot is de

grootste gemene deler, de middelste zestig procent van alle leerlingen. In een school met een schoolweging richting de 40 heeft de middenmoot in de leerlingpopulatie structureel behoefte aan extra ondersteuning. Als in deze behoefte wordt voorzien door een aanpassing van de landelijke basisaanpak en als daarop vervolgens wordt gevarieerd met een verrijkte en een intensieve aanpak, is het onderwijs weer passend gemaakt. Voor een school met een schoolweging van richting de 20 geldt hetzelfde verhaal, maar dan is er in de middenmoot van de leerlingpopulatie een structurele behoefte aan uitdaging aanwezig.

Afbeelding 4 De schoolweging en passend onderwijs

Vijf aanpassingen

Op de landelijke basisaanpak zijn er vijf aanpassingen mogelijk: intensiveren en vertragen in het geval van een structurele behoefte aan ondersteuning (schoolweging richting 40) en verrijken, versnellen en verbreden in het geval van een structurele behoefte aan uitdaging (schoolweging richting 20). In het geval van een hogere schoolweging is de eerste (en beste!) optie om de basisaanpak te intensiveren. Denk hierbij aan het inplannen van meer leertijd, het langer gebruiken van didactische hulpmiddelen of het beperken van het aantal oplossingsstrategieën. De tweede optie is vertragen. Deze maatregel kan maar beter niet op schoolniveau worden ingezet vanwege het negatieve effect op de opbrengsten. Op individueel niveau wordt vertragen soms toegepast in de vorm van een ontwikkelingsperspectief. Is de schoolweging lager, dan is de eerste optie om de landelijke basisaanpak te verrijken. Denk hierbij aan het aanbieden van de moeilijkste verwerkingsstof (op toepassingsniveau) aan alle leerlingen. De twee andere opties om uitdaging te realiseren zijn: versnellen (de leerlijn in een hoger tempo doorlopen) of verbreden (een deel van de leertijd gebruiken voor de ontwikkeling van andere vak- en vormingsgebieden).

Het schoolniveau voorop

Het is goed om (nogmaals) te realiseren dat de schoolweging een getal is dat voor de hele leerlingpopulatie geldt; er zijn bijvoorbeeld geen groepswegingen door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerd. De schoolweging is een schoolgetal en dat heeft een groot voordeel: het stimuleert het gezamenlijk denken en handelen op dit niveau. Mijn advies is om altijd eerst na te gaan welke structurele aanpassingen er op de landelijke basisaanpak moeten worden gedaan als jouw schoolweging niet gemiddeld is en als leerkrachten ervaren dat de basisaanpak voor de middenmoot in de leerlingpopulatie te moeilijk of te makkelijk is. Een schoolbrede aanpassing houdt het onderwijs beter behapbaar; het voorkomt namelijk dat leerkrachten met elke groep keer op keer zelf naar oplossingen moeten zoeken.

Hoofdstuk 3

Hoe duid ik mijn spreidingsgetal?

De schoolweging is een gemiddelde dat berekend is op basis van gegevens over alle leerlingen in een school. Deze gegevens kunnen dicht bij elkaar liggen of juist verder van elkaar af. Dit wordt de spreiding genoemd en het spreidingsgetal geeft dan ook de mate aan waarin de leerlingen in een school van elkaar verschillen wat betreft de vier gezinskenmerken. Het schoolkenmerk (het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school) is voor alle leerlingen gelijk en heeft geen invloed op het spreidingsgetal. Daar zit immers geen enkele spreiding in. Voor elk van de vier gezinskenmerken is dit wel het geval.

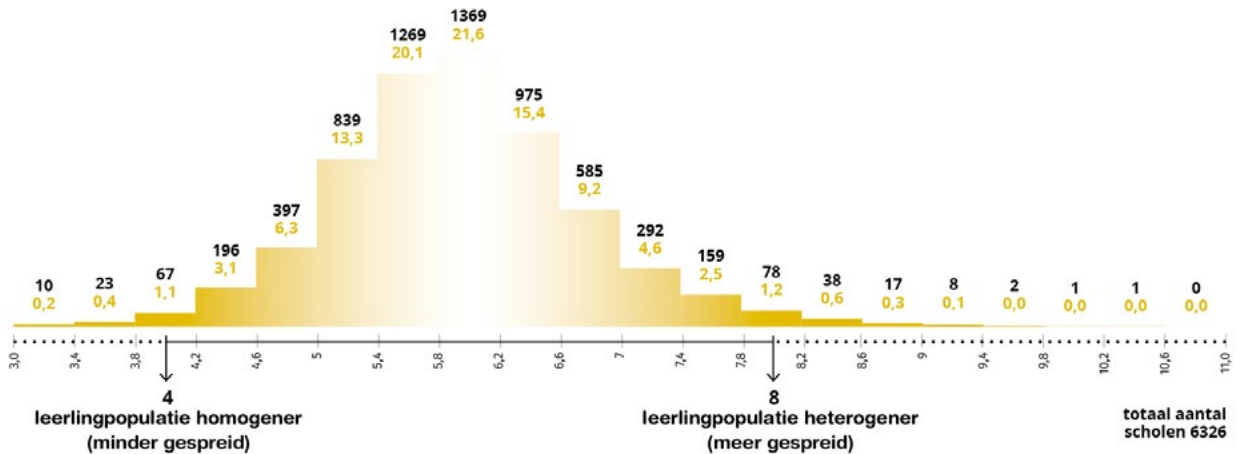
Homogeen en heterogeen

Over het spreidingsgetal kan gezegd worden: hoe lager, hoe kleiner de verschillen en hoe hoger, hoe groter de verschillen. Je zou het ook in termen van homogeen en heterogeen kunnen uitleggen. Is het spreidingsgetal lager, dan is de leerlingpopulatie wat betreft de vier gezinskenmerken homogener dan gemiddeld. Omgekeerd spreek je dan over heterogener dan gemiddeld. De spreiding in een leerlingpopulatie wordt bepaald door factoren als de samenstelling van de bevolking rondom de school, de aantrekkelijkheid en het imago van de school en de aanwezigheid van speciale voorzieningen, zoals taalklassen of hoogbegaafdheidsgroepen. Het spreidingsgetal kan dus het gevolg zijn van onbeïnvloedbare ontwikkelingen in een wijk, maar kan eveneens het gevolg zijn van het gevoerde schoolbeleid.

Frequentieverdeling

In afbeelding 5 heb ik een frequentieverdeling gemaakt van de spreidingsgetallen van de ruim 6.300 basisscholen op 1 oktober 2018. Je ziet op de horizontale as de klassen van telkens 0,4 punten. De hoogte van elke kolom geeft het aantal scholen weer dat zich in dezelfde klasse bevindt en welk percentage deze scholen van het totaal vormen. Aan de hand van deze afbeelding kun je bekijken waar jouw spreidingsgetal zich bevindt ten opzichte van de spreidingsgetallen van de andere Nederlandse basisscholen. Let op: bij een zeer hoge of een zeer lage schoolweging heb je vaak ook te maken met een laag spreidingsgetal; die twee gaan regelmatig hand in hand.

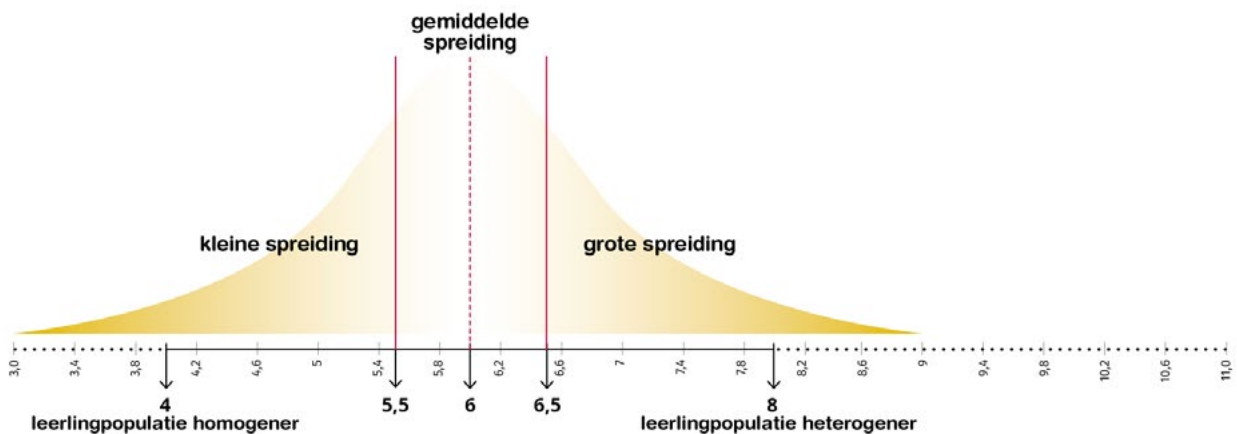
Afbeelding 5 Frequentieverdeling van alle spreidingsgetallen in Nederland per 1 oktober 2018

Spreiding: gemiddeld, groot of klein?

Om een spreidingsgetal nog meer betekenis te geven, heb ik de schaal in stukken verdeeld en gelabeld. Net als in hoofdstuk 1 over de schoolweging geldt ook hier weer een voorbehoud; wellicht gebruikt de Inspectie van het Onderwijs het spreidingsgetal op een andere manier. In afbeelding 6 zie je dat ik de schaal in drie stukken heb ingedeeld; de grenswaarden zijn op de horizontale as aangegeven. Van links naar rechts: ‘kleine spreiding’ (ongeveer 25 procent), ‘gemiddelde spreiding’ (ongeveer 50 procent) en ‘grote spreiding’ (ongeveer 25 procent). Je kunt nu een label aan je eigen spreidingsgetal hangen.

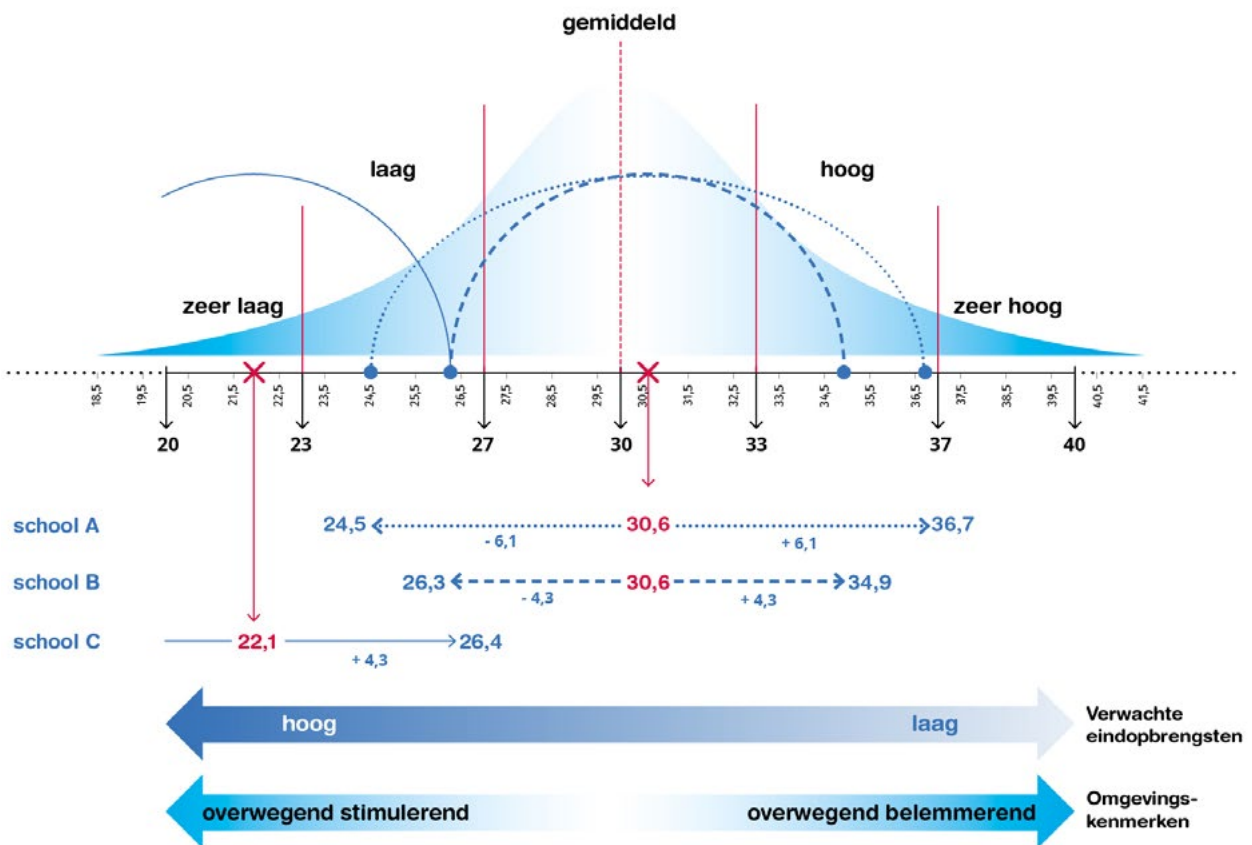
Afbeelding 6 Het spreidingsgetal: kleine, gemiddelde of grote spreiding

Spreidingsboog

Om (nog) beter te begrijpen wat spreiding is, wil ik je meenemen in de visualisatie ervan. Neem afbeelding 2 uit hoofdstuk 1 erbij en geef met een kruisje op de schaal aan waar zich jouw schoolweging bevindt. Trek daarna het spreidingsgetal van jouw schoolweging af en zet de uitkomst van deze som met een stip op dezelfde schaal. Doe hetzelfde nadat je het spreidingsgetal bij de schoolweging hebt opgeteld. Teken tot slot vanuit een van de stippen een boog naar de andere stip. In afbeelding 7 is dit als voorbeeld gedaan voor school A en school B met dezelfde schoolweging (30,6) maar met verschillende spreidingsgetallen (6,1 en 4,3). Het voorbeeld van school C met een schoolweging van 22,1 en met een spreidingsgetal van 4,3 is bedoeld om te illustreren hoe je omgaat met uitkomsten die zich buiten de schaal bevinden; je kapt de boog dan af op het punt waar hij de 20 of de 40 bereikt.

Afbeelding 7 Visualisatie van de spreiding in het grootste deel van de leerlingpopulatie

Het overgrote deel

De boog geeft aan waar het overgrote deel van de leerlingpopulatie zich bevindt wat betreft de vier gezinskenmerken. Het ‘overgrote deel’ betekent: meer dan de helft, maar waarschijnlijk niet veel meer dan driekwart van het totaal (dit geldt ook bij een afgekapte boog). Gemakshalve zou je deze boog als je middenmoot kunnen beschouwen. De rest van de

leerlingpopulatie valt hierbuiten. Waarschijnlijk loopt je boog, net als in de voorbeelden in afbeelding 7, door verschillende stukken van de schaal heen. Met deze tekening krijg je een indruk van de spreiding in jouw leerlingpopulatie en de mate waarin je moet differentiëren om het onderwijs passend te maken. De boog geeft tevens een indruk van de waaier aan (eind)opbrengsten die je kunt verwachten.

Gepolariseerde populatie

Als je een (heel) hoog spreidingsgetal hebt en je neemt zelf ook waar dat er binnen jouw leerlingpopulatie twee aparte groepen leerlingen te onderscheiden zijn die wat betreft de vier gezinskenmerken elkaars uitersten zijn, dan is er mogelijk sprake van een gepolariseerde leerlingpopulatie. Het spreidingsgetal is dan minder goed te gebruiken voor bovenstaande tekenexercitie. In dergelijke populaties, die ik in mijn adviespraktijk zeer zelden tegenkom, dient ook de schoolweging met omzichtigheid te worden benaderd. Sowieso dient elk spreidingsgetal altijd aan de realiteit te worden getoetst.

Hoofdstuk 4

Wat zegt het spreidingsgetal over het onderwijs?

Het spreidingsgetal geeft informatie over de mate waarin er binnen een school gedifferentieerd moet worden om het onderwijs passend te maken op groeps- en leerlingniveau. In algemene zin geldt: hoe hoger het spreidingsgetal, hoe meer er aandacht zal moeten zijn voor het faciliteren van leerkrachten bij het omgaan met verschillen binnen en tussen groepen.

Differentiatie

Een speciale voorziening zoals een 'plusklas' of een 'klusklas' is in een school met een grote spreiding beter te rechtvaardigen dan in een school met een beperkt gespreide leerlingpopulatie (en dus met een lager spreidingsgetal). In dat geval zullen verschillen over het algemeen gemakkelijker kunnen worden aangepakt. Het spreidingsgetal geeft naast de mate van differentiatie ook een indruk van het aantal keren dat er gedifferentieerd moet worden. Hoe hoger het spreidingsgetal, hoe vaker er aanpassingen op groeps- en leerlingniveau nodig zullen zijn. Bij een lager spreidingsgetal zal dit aantal waarschijnlijk ook lager liggen.

Matrix 5 x 3

In afbeelding 8 wordt de matrix voor passend onderwijs in Nederlandse basisscholen gepresenteerd. De schoolweging (verticaal, 5 rijen) en het spreidingsgetal (horizontaal, 3 kolommen) zijn hier gecombineerd. Per cel is aangegeven hoe het onderwijs op elke leerlingpopulatie passend gemaakt kan worden. Ik hanteer daarbij vier inhoudelijke kaders.

1. De redeneertrant van school naar groep naar leerling, uitgaande van het idee dat groepsgewijs onderwijs nodig en wenselijk is en dat dit voor leerkrachten behapbaar is.
2. De middenmoot als ijkpunt van passend onderwijs en als didactisch vertrekpunt.
3. De set met de vijf besproken aanpassingen: verrijken, versnellen en verbreden enerzijds om tegemoet te komen aan de structurele behoefte aan uitdaging, en intensiveren en vertragen anderzijds om tegemoet te komen aan de structurele behoefte aan ondersteuning.
4. De schoolambities (voor rekenen en taal) als context waarbinnen passend onderwijs plaatsvindt. Voor scholen met een zeer lage, lage of gemiddelde schoolweging ga ik uit van wat met die leerlingpopulaties gemiddeld genomen te realiseren is. Voor scholen met een hoge of zeer hoge schoolweging ben ik uitgegaan van respectievelijk gemiddelde of laaggemiddelde schoolambities; hier wordt immers aan achterstandsbestrijding gedaan.

Werkwijze matrix

School

Het startpunt is de verhouding van de middenmoot in de leerlingpopulatie ten opzichte van de landelijke basisaanpak. Vervolgens beschrijf ik, indien nodig, de aanpassing die in de basisaanpak moet worden aangebracht om het onderwijs weer passend te maken. Er ontstaat dan een nieuwe (schooleigen) basisaanpak. De variaties hierop voor de leerlingen die de leerstof snel oppakken (de verrijkte aanpak) en voor de leerlingen die de leerstof langzamer oppakken (de intensieve aanpak) worden hier niet beschreven vanwege de beperkte ruimte. Deze nieuwe drieslag is het schoolaanbod dat passend zal zijn voor het overgrote deel van de leerlingpopulatie.

Groep

Als de basisaanpak in het schoolaanbod onvoldoende passend is op de middenmoot van een groep, zijn er (nog) verdere aanpassingen nodig. In de matrix heb ik globaal aangegeven hoe vaak dit waarschijnlijk voorkomt als ik redeneer vanuit 'afwijkende' groepsopbrengsten en wat in dat geval de meest wenselijke aanpassing op de basisaanpak in het schoolaanbod is.

Leerling

Aanpassingen op leerlingniveau zullen in elke school voorkomen, hoe goed je het school- en groepsaanbod ook inricht. In de matrix heb ik globaal aangegeven hoe vaak er waarschijnlijk leerlingen zijn waarvoor er aanpassingen nodig zullen zijn. Deze aanpassingen worden ingegeven door een 'afwijkende' opbrengst ten opzichte van de groep.

Matrix als spiegel

De beschrijving in elke cel is (fors) veralgemeniseerd; de praktijk kan grillig zijn en laat veel meer nuances en soms ook extremen zien. De schetsen in de cellen kun je gebruiken als spiegel van je eigen beleid ten aanzien van passend onderwijs. Een van de reflecties zou kunnen zijn dat je in je eigen school waarneemt dat leerkrachten veel tijd en energie steken in het bedenken en uitvoeren van aanpassingen op groeps- en leerlingniveau (dus dat ze 'dweilen met de kraan open'). In dat geval is het aannemelijk dat het schoolaanbod niet passend is en dient zich de vraag aan: wil jij passend onderwijs behapbaar organiseren?

Schoolweging

Spreiding

		Klein	Gemiddeld	Groot
Schoolweging	Zeer laag	<p> De landelijke basisaanpak is zeker niet passend op de middenmoot in de leerlingpopulatie (veel te gemakkelijk). Kies voor: versnellen (en verrijken en verbreden).</p> <p> Sporadisch gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p> <p> Soms gemiddelde opbrengst: intensiveer het schoolaanbod of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Sporadisch lage opbrengst: grijp terug op de landelijke basisaanpak.</p>	<p>Soms gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>	<p>Soms gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>
	Laag	<p> De landelijke basisaanpak is grotendeels niet passend op de middenmoot in de leerlingpopulatie (te gemakkelijk). Kies voor: verrijken en verbreden (en versnellen).</p> <p> Regelmatig gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod. Soms zeer hoge opbrengsten: verrijk, verbreed of versnel het schoolaanbod.</p> <p> Regelmatig gemiddelde opbrengst: intensiveer het schoolaanbod of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms (zeer) lage opbrengst: grijp terug op de landelijke basisaanpak.</p>	<p>Regelmatig gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod. Regelmatig zeer hoge opbrengsten: verrijk, verbreed of versnel het schoolaanbod.</p>	<p>Vaak gemiddelde opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod. Vaak zeer hoge opbrengsten: verrijk, verbreed of versnel het schoolaanbod.</p>
	Gemiddeld	<p> De landelijke basisaanpak is passend op de middenmoot in de leerlingpopulatie. Indien nodig en/of gewenst: verrijken (schoolweging tegen onderzijde gemiddelde) of intensiveren (schoolweging tegen bovenzijde gemiddelde).</p> <p> Soms hoge opbrengsten: verrijk het schoolaanbod. Soms zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p> <p> Soms zeer hoge opbrengst: verrijk, verbreed of versnel het schoolaanbod. Soms zeer lage opbrengst: intensiveer het schoolaanbod (of vertraag de leerlijn).</p>	<p>Regelmatig hoge opbrengsten: verrijk het schoolaanbod. Regelmatig lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>	<p>Vaak hoge opbrengsten: verrijk het schoolaanbod. Vaak lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>
	Hoog	<p> De landelijke basisaanpak is grotendeels niet passend op de middenmoot in de leerlingpopulatie (te moeilijk). Kies voor: intensiveren (doel: gemiddelde opbrengsten).</p> <p> Regelmatig gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p> <p> Regelmatig (zeer) hoge opbrengst: grijp terug op de landelijke verrijkte aanpak. Vaak gemiddelde opbrengst: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms zeer lage opbrengst: intensiveer het schoolaanbod (of vertraag).</p>	<p>Regelmatig gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>	<p>Vaak gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Regelmatig zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>
	Zeer hoog	<p> De landelijke basisaanpak is zeker niet passend op de middenmoot in de leerlingpopulatie (veel te moeilijk). Kies voor: stevig intensiveren (doel: (laag)gemiddelde opbrengsten).</p> <p> Sporadisch gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p> <p> Soms (zeer) hoge opbrengst: grijp terug op de landelijk verrijkte aanpak. Regelmatig gemiddelde opbrengst: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Regelmatig zeer lage opbrengst: intensiveer het schoolaanbod (of vertraag).</p>	<p>Soms gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Soms zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>	<p>Regelmatig gemiddelde opbrengsten: ga door of grijp terug op de landelijke basisaanpak. Regelmatig zeer lage opbrengsten: intensiveer het schoolaanbod.</p>

 Op schoolniveau
  Op groepsniveau
  Op individueel niveau

Afbeelding 8 Matrix voor passend onderwijs in Nederlandse basisscholen

Colofon

Dit is een artikel in het kader van de denk- en werkwijze van opbrengstgericht passend onderwijs. Alle publicaties hierover zijn gratis te downloaden via masterclassopo.nl.

Nevenwebsites:

Groepsplanloos werken: groepsplanloos.nl
Focus PO: focuspo.nl

Deze publicatie kan, mits integraal, vrij en ongelimiteerd via elk medium worden verspreid.

Auteur

Wijnand Gijzen, zelfstandig onderwijsadviseur.
Website: wijnandgijzen.nl
Twitter: @WijnandGijzen
LinkedIn: [Wijnand Gijzen](https://www.linkedin.com/in/wijnandgijzen)

Bronnen

Openbare informatie van de websites en nieuwsbrieven van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Inspectie van het Onderwijs en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Met speciale dank aan

Edwin Martens, statisticus – Statisticor (Gouderak), statisticor.nl

Meelezers

Francis van Haandel, beleidsadviseur Onderwijs en Kwaliteit DeBasisFluvius (Arnhem), debasisfluvius.nl

Menno van Hasselt, zelfstandig onderwijsadviseur (Nieuwerkerk a/d IJssel), mennovanhasselt.nl

Monique Steenwinkel, beleidsmedewerker Onderwijs en Kwaliteit Kind en Onderwijs Rotterdam, kindenonderwijsrotterdam.nl

Opmaak

Petra Gijzen, [swirl](http://swirl.nl)

Tekstredactie

Kitty Brussaard, BusiText, busitext.nl

Masterclass Opbrengstgericht Passend Onderwijs